

Slavné i méně slavné sociálně psychologické experimenty

PHDR. LENKA EMROVÁ,
PH.D.

Rick Gracely

lékař učitel, rádce nebo šaman

- ▶ Lékaři řekli stomatologickým pacientům, že při extrakci zubu moudrosti dostanou naloxon, což je antagonistu morfinu (který může zhoršit jejich bolest nebo také ne) nebo syntetický opiát fentanyl (který může výrazně snížit jejich bolest nebo nemusí zabrat, je to nejsilnější analgetikum)
- ▶ Před zahájením pokusu se lékaři dozvěděli, že nebude k dispozici fentanyl, skupina tedy bude dostávat naloxonové placebo, ale pacientům se nic neřekne
- ▶ Ve druhé fázi je už dostávali
- ▶ **Experiment na lékařích: pacienti dostávali v první i druhé fázi jen placebo a jediný rozdíl byl v tom, že si lékaři v první fázi mysleli, že pacienti dostávali placebo a ve druhé fázi si mysleli, že dostávají fentanyl, kterému velice věřili**
- ▶ V první fázi pacienti trpěli bolestí a museli se jim přidávat analgetika, v druhé fázi cítili výraznou úlevu

Rosenthalův efekt sebenaplňující předpovědi 1966

- ▶ **Učitelé ve škole dostali (náhodou zaslechli) tipy na obzvlášť šikovné děti, které ale byly úplně průměrnými a normálními žáky. Za rok se těmto dětem výrazně zlepšil prospěch. Ze skrytých záznamů experimentátoři zjistili, že se učitelé chovali k vybraným dětem jinak – častěji je vyvolávali, více je chválili apod**
- ▶ Pygmalion efekt (pozitivní)
- ▶ Golémův efekt (negativní)

- ▶ Experiment, který provedli psychologové izraelské armády. V rámci výcviku měli vojáci překonat usilovným pochodem velkou vzdálenost.
- ▶ Jedné skupině vojáků uvedli skutečnou délku trasy: 30 kilometrů.
- ▶ Druhé skupině uvedli cifru o 10 kilometrů delší a třetí dokonce dvojnásobnou – 60 kilometrů.
- ▶ Skupina, která byla přesvědčena o tom, že musí překonat 60 kilometrů, přišla do cíle poslední.
- ▶ O čem to vypovídá? Čím těžší se nám překážka zdá, tím pravděpodobnější je, že ji nezdoláme. Potíže, které si pouze představujeme ve své mysli, se stávají realitou.

Rosenhanův experiment 1972

- ▶ Rosenhan přemluvil 8 svých známých a kolegů, aby se nechali vyšetřit, každý v jiné psychiatrické klinice. Jediné, co měli ošetřujícímu lékaři při příjmu říci, bylo to, že slyší vnitřní hlas, který říká "prázdný" "dutý" a "úder". Dále bylo povoleno lhát pouze o svém jménu a zaměstnání, protože někteří z pseudopacientů byli psychologové a psychiatři, jinak měla být jejich výpověď pravdivá a nezavádějící. Pokud byli pseudopacienti hospitalizováni, měli okamžitě personálu oznámit, že jsou v pořádku, že jim nic není.
- ▶ Po krátké přípravě, kdy se pokusné osoby nemyly a nepečovaly o sebe, vydaly se včetně Rosenhana do různých v některých případech věhlasných psychiatrických léčeben v USA. Všichni byli přijati, a sice sedm z nich s diagnózou schizofrenie a jeden s diagnózou bipolární afektivní poruchy.
- ▶ **Při terapeutických sezeních, která pseudopacienti podstoupili, se projevovalo takzvané nálepkování. Vše, co bylo řečeno, bylo vykládáno tak, aby to potvrzovalo předešlou diagnózu. Zajímavé také bylo, že ačkoliv lékařský personál byl o dané diagnóze přesvědčen, ostatní pacienti poznali, že jde o duševně zdravé jedince, a také se k nim podle toho chovali.**
- ▶ Všechny pokusné osoby také popisovaly nepříjemné a neosobní zacházení, sám Rosenhan byl dokonce svědkem násilnického chování personálu léčebny vůči pacientům. Průměrná doba hospitalizace byla 19 dnů, maximální pak 52 a nejkratší doba, kterou pseudopacient strávil v léčebně, byla 7 dní. Až poté byli propuštěni z důvodu dočasného pomnutí příznaků nemoci.
- ▶ Rosenhan se dočkal ostré kritiky a jedna z klinik dokonce Rosenhana vyzvala, aby jí po dobu tří měsíců náhodně posílal pacienty, kteří budou svou duševní nemoc pouze předstírat. Poté, co Rosenhan výzvu přijal a uplynula dohodnutá doba, klinika oznámila, že odhalila 41 podvodníků. Rosenhan však **neposlal nikoho**.

Poslušnost

- ▶ Hofling (1966) - experiment
 - ▶ Experiment konán v reálném prostředí: nemocnici. Osoba, která předstírala, že je lékař, zavolala sestře, aby podala pacientovi 2x vyšší dávku léku, než bylo maximálně povolené množství.
 - ▶ 95% sester uposlechlo.
- ▶ Sociální tlak vyvolaný nerovností může způsobit, že sestra raději ohrozí pacienta, než by neuposlechla příkazu

Studie konformity

Solomon Asch 1951

Laboratorní experimenty s konformitou

<http://www.youtube.com/watch?v=g8AFLI1jHkM>

Studie konformity

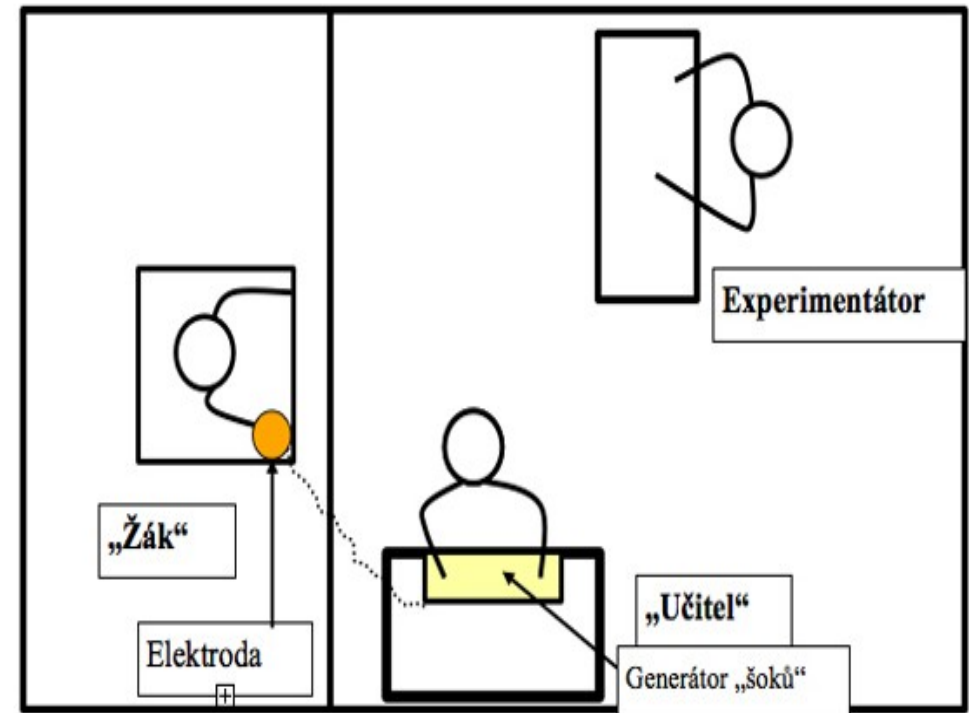
<https://www.youtube.com/watch?v=xOYLCy5PVgM>

- ▶ Stanley Milgram (1961)
- ▶ Laboratorní experimenty s poslušností

Překvapením bylo zjištění, že mnoho učitelů prohlásilo, že jejich žák si za své utrpení může sám: jednak se sám přihlásil do pokusu a souhlasil s ním a za druhé, neuměl svůj úkol a na zadání odpovídal nesprávně.“

Milgram prokázal, že nelidské a kruté zacházení s druhou osobou nemusí být podmíněno sadismem, ale pouhou poslušností. V Německu se při opakování pokusu našlo dokonce 85 % poslušných.

Schema uspořádání Milgramova pokusu

Milgramovy experimenty

Faktory	Varianty	% osob, jež poslechli
Původní experiment		63%
Důvěryhodnost objektu	Experiment probíhá na Princeton University	80%
Prestiž autority	Experiment neprobíhá na Univerzitě, ale v kanceláři v centru města	48%
Legitimita, důvěryhodnost autority	Experimentátor je zřejmě běžný občan	20%
Blízkost „žáka“	„Žák“ po celou dobu nevydává žádný zvuk	100%
	Při 300 voltech „žák“ buší na stěnu	65%
	„Učitel“ a „žák“ jsou v jedné místnosti	40%
Blízkost autority	Experimentátor dává instrukce po telefonu	20%
Nasazení „učitele“	„Učitel“ přidržuje ruku „žáka“ na elektrodě	30%

Studie konformity

Zimbardo (1971) Stanfordský vězeňský experiment

2011 a 2016
PŘEDNÁŠKY v Praze

Philip Zimbardo je jedním z nejvýznamnějších světových žijících psychologů.

Dr. Zimbardo napsal více než 50 knih a 400 odborných a populárně naučných článků a knižních kapitol.

Jakožto emeritní profesor na Stanfordské univerzitě strávil dr. Zimbardo 50 let výukou a studiem psychologie.

Doktorát ze sociální psychologie získal na Yalské univerzitě.

Během své kariéry se zabýval výzkumem stydlivosti, časové perspektivy, přesvědčování, kultů, šílenství, násilí, vandalismu, politické psychologie a zla.

Jeho nejznámějším počinem je kontroverzní **Stanfordský vězeňský experiment**, který ukázal, jak snadno mohou běžní inteligentní vysokoškoláci překročit hranici mezi dobrem a zlem, když se ocitnou v matici situačních a systémových sil.

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/138717-byl-ze-me-reditel-veznice-rika-zimbardo-o-experimentu-s-moci/>

V srpnu 1971 si čtyřadvacet vysokoškolských studentů pod dohledem psychologa Philipa Zimbarda rozdělilo na čtrnáct dní role dozorců a vězňů.

Pokus měl prokázat, jakou moc má na lidské chování prostředí, ve kterém žijeme, nakonec skončil po šesti dnech, když se několik studentů-vězňů psychicky zhroutilo pod tlakem a brutalitou dozorců. Sám Zimbardo dnes vzpomíná, že se víc než jako ředitel projektu cítil jako ředitel věznice.

Tzv. stanfordský vězeňský experiment patří mezi nejznámější a zároveň nejkontroverznější psychologické experimenty všech dob.

„MĚL JSEM TO UKONČIT DŘÍV“

LUCIFERŮV EFEKT = TENDENCE LIDÍ PODLÉHAT ZLU

Naše já se mění podle toho, v jakém prostředí zrovna jsme. Myslíme si, že jsme pořád stejní lidé, ale ve skutečnosti si navlékáme různé masky.

Projevují se účinky hierarchie, skupinových jevů my vs. oni, deindividuace, tlak prototypu sociální role a očekávání jak se mám chovat a cítit atd.

"Většina lidí v takto silných situacích, které jsou pro ně zcela nové, zklame, podlehne, podvádí, lže, zraňuje ostatní. Aby k tomu nedošlo, musíme pochopit, které síly to spouštějí. A za druhé pochopit, kdo jsou ti lidé, kteří odolají. My je považujeme za hrdiny, protože nesklouznou do toho bahna. Víme toho hodně o tom, proč a jak se z dobrých lidí stávají zlí. Nevíme nic o tom, jak se z obyčejných lidí stávají hrdinové."

Manipulace vás může překvapit všude!!!

Konformita a poslušnost

- ▶ Projevíme souhlas s druhým, i když máme zcela jiný názor na věc – **konformita**
- ▶ Posloucháme pokyny druhého, i když s ním zjevně nesouhlasíme –
poslušnost
- ▶ Vyjdeme vstříc na základě požadavku jiné osoby - vyhovění

Co vede k konformitě

- ▶ souvisí s očekáváním a plněním sociálních rolí
„člověk dělá to, co druzí, aby neztratil přízeň, aby nebyl odmítnut“

v tomto smyslu je velmi citlivé období dětství

- ▶ „člověk dělá to, co druzí, aby dosáhl uznání, respektu

v tomto smyslu je velmi citlivé období puberty a adolescence

- ▶ „člověk dělá to, co druzí zejména v nových situacích, kdy se cítí bezradně „nebýt za blbce“

Pomůžete či ne??

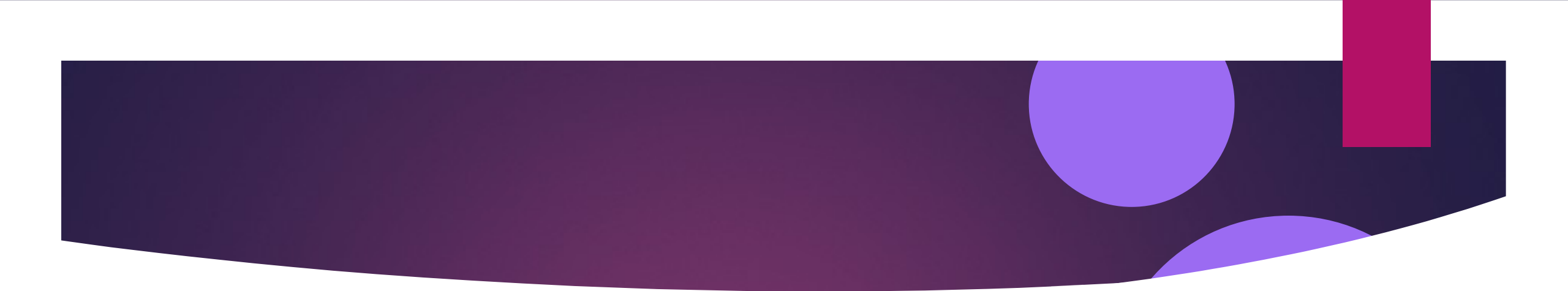

Představte si následující situaci.

Jste na nádherné pláži. Dívka na vedlejší dece se odejde koupat a na dece nechá své rádio.

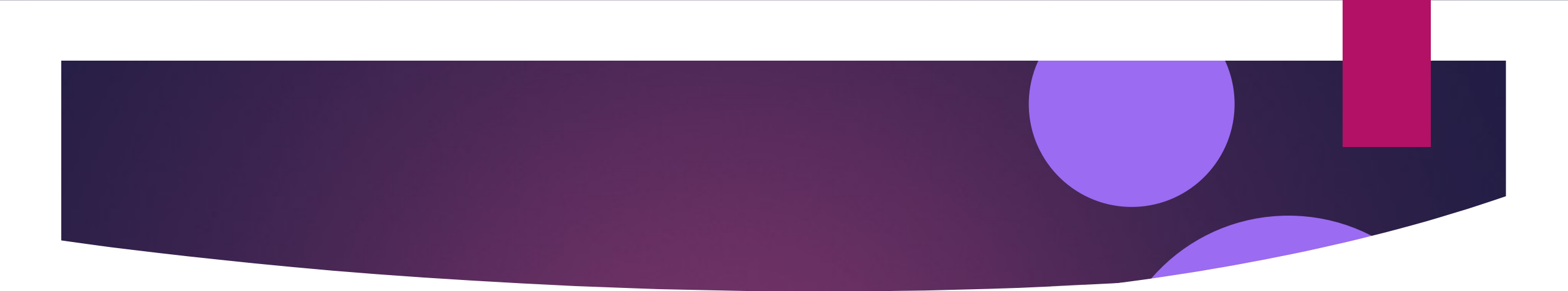
Několik minut poté přijde muž, který dané rádio odnese.

Jak zareagujete?

-
- ▶ V daném experimentu většina lidí na krádež rádia nijak nereagovala, protože necítili zodpovědnost za věci své sousedky. Pokud je však dívka před svým odchodem požádala, zda by trochu neohlídali její věci během toho co se bude koupat. Většina lidí při pokusu cizího muže vzít dívčino rádio okamžitě reagovala.
 - ▶ Jinak řečeno pro zasáhnutí v situaci, kdy někdo potřebuje pomoci, hraje velkou roli zda cítíme, že jsme za pomoc danému člověk zodpovědní
 - ▶ Důležitost pocitu zodpovědnosti ukazuje tragický případ zavražděné Kitty Genovese.

Efekt přihlížejícího – Bystander efekt

▶ <https://www.youtube.com/watch?v=BdpdUbW8vbw>

-
- ▶ *V New Yorku, se dívka jménem Kitty Genovese vracela kolem třetí hodiny ráno k sobě domů, když byla napadena mužem s nožem. Její křik probudil sousedy a vystrašil útočníka tak, že se dal na útěk. Poté co však útočník viděl, že se Kitty nikdo nevydal na pomoc, se vrátil a přes její křik ji brutálně zavraždil. Mezi prvním útiokem a poslední smrtící ránou nožem uběhlo více než půl hodiny během, které se Kitty bránila a volala o pomoc. Přesto nikdo z 38 osob, které útok sledovali ze svého okna nepřišel Kitty na pomoc ani nezavolal policii. Svědkové, kteří poté vypovídali na policii shodně uváděli, že se domnívali, že pomoc již zcela jistě zavolal někdo jiný.*
 - ▶ Z soc. psychologických výzkumů na toto téma již nyní víme, že pokud situaci v níž někdo jiný potřebuje pomoc, každý z přihlížejících spoléhá, že oběti pomůže někdo jiný a sám nereaguje. Tento jev nazýváme difuze odpovědnosti

Experimenty Darley a Latané

- ▶ Experimentátoři požádali studenty, aby sami nebo ve skupinkách po třech čekali v čekárně na rozhovor. Zatímco studenti čekali, začal z ventilačního průchodu ve zdi vycházet kouř. Následujících šest minut bylo chování studentů tajně pozorováno. 75 % studentů čekajících o samotě během dvou minut oznámilo, že zpozorovali kouř. Avšak z těch, kteří čekali ve skupinkách, se takto chovalo jen 13 %, a to přesto, že místnost byla nakonec zcela zaplněna kouřem.

Experimenty Darley a Latané

- ▶ V tomto pokusu experimentátor pokusné osoby požádal, aby se zúčastnily skupinové diskuse o životě na studentské koleji, a to buď s jedním, třemi nebo pěti dalšími účastníky. Účastníci seděli po jednom v kójičkách, které jim bránily vidět na sebe navzájem. Komunikovali spolu pomocí mikrofону a sluchátek. V každé skupině byla jenom jedna opravdová pokusná osoba; zbytek tvořily magnetofonové nahrávky. Diskuse začala tím, že jeden z falešných účastníků popsal ze záznamu svoje osobní problémy, včetně sklonu k epileptickým záchvatům ve stresově náročných situacích. Když pak začal během druhého kola kruhové diskuse mluvit znovu, dostal záchvat a sápal o pomoc. Pokusila se mu skutečná pokusná osoba pomoci?

- ▶ Když se opravdová pokusná osoba domnívala, že je jediným dalším účastníkem debaty, řekla experimentátorovi o epileptickém záchvatu v 85 % případů. Jakmile se pokusná osoba domnívala, že se podílí na pokusu ještě s třemi dalšími účastníky, procentuální podíl pokusů poskytnout pomoc klesl na hodnotu 62 %; a v šestičlenné skupině došlo k dalšímu poklesu až na 31 %. Je zřejmé, že čím větší je skupina, tím je méně pravděpodobné, že se oběti dostane pomoci.

Experimenty Latané, Rodinová

- ▶ **Dáma v nesnázích“ („Lady In Distress“)**
- ▶ Pokusné osoby uvítala mladá experimentátorka, požádala je, aby se posadily a vyplnily dotazník. Pak jim řekla, že se hned vrátí, a odešla do vedlejší místnosti. Účastníci ji mohli slyšet, jak vedle přesouvá přes pokoj židli a šplhá se na ni. Poté následoval výkřik a rána, jako by někdo spadl na zem. Experimentátorka pak zaúpěla bolestí a zvolala: „Proboha, můj kotník! Nemůžu s ním ani pohnout! Myslím, že je asi zlomený!“ Pokračovala v naříkání, dokud jí jedna z pokusných osob nepřišla na pomoc, či dokud neuplynula jedna minuta, aniž by někdo přišel.
- ▶ **Výsledky byly docela překvapující.**
- ▶ **70 % pokusných osob poskytlo ženě pomoc, pokud byly ponechány o samotě.**
- ▶ **Pokud na ni ve vedlejší místnosti čekaly po dvojicích, dostalo se jí pomoci jen ve 40 % případů.**
- ▶ **K ještě dramatičtějšímu poklesu došlo, když pokusná osoba vyčkávala s pasivním tajným pomocníkem experimentátorů, který neudělal nic, aby ženě poskytl pomoc. V těchto případech skutečná pokusná osoba přispěchala „oběti“ na pomoc pouze v 7 % případů.**

Situační faktory

- ▶ **Efekt přihlízejících (rozptýlená odpovědnost)** – sociální jev, který vyjadřuje skutečnost, že v přítomnosti jiných lidí se snižuje míra pravděpodobnosti poskytnutí pomoci jedincem.
 - ▶ Nejsilnější je rozptýlená odpovědnost přítomná ve skupině cizích osob, kde je nízká skupinová koheze
 - ▶ <http://www.youtube.com/watch?v=PDAVRRj7Ge8>
- ▶ **Nejednoznačnost situace**
- ▶ **Strach z nevhodného zásahu** - tento strach vzrůstá s počtem přihlízejících jedinců
- ▶ **Strach ze sociálního omylu**
- ▶ **Časový tlak**

Definice a znaky prosociálního chování

- ▶ Prosociální chování je dobrovolné chování zaměřené ve prospěch druhé osoby a je vykonáno bez nároku na odměnu nebo zisk, musí aktéra stát jistou námahu a energii a vyžadovat od něho oběť
- ▶ Znaky:
 - ▶ je vykonáno ve prospěch druhého,
 - ▶ nevyplývá z povinnosti
 - ▶ je vykonáno bez očekávání zisku nebo vnější odměny
 - ▶ podporuje recipocitu (tj. podobné chování příjemce)
 - ▶ nenarušuje identitu poskytovatele ani příjemce

Determinanty prosociálního chování

- ▶ **Osoba a osobnost pomáhajícího** – zaměříme se především na vliv nálady, pohlaví a osobnostních rysů na prosociální chování.
- ▶ **Sociální okolí** – zabýváme se vlivem rodinného prostředí a výchovy na prosociální chování dětí, zjišťujeme také vliv širšího sociálního a kulturního prostředí na pomáhající chování.
- ▶ **Situační faktory** – zkoumáme, které situační faktory podporují a které naopak inhibují výskyt prosociálního chování.
- ▶ **Osoba příjemce prosociálního chování** – věnujeme se tomu, které faktory rozhodují o tom, že člověk v tísní vůbec požádá o pomoc. Také charakterizujeme jedince, kterému je pomoc poskytována častěji a ochotněji.

Osoba a osobnost pomáhajícího

- ▶ Dobrá nálada má pozitivní vliv
- ▶ Lidé jsou dokonce ochotni pomáhat více za pěkných slunečných dnů
- ▶ Pomáhají více dívky, ženy, kde je potřeba síla, tak muži
- ▶ Rysy prosociální osobnosti
 - ▶ silná vnitřní kontrola
 - ▶ víra ve „spravedlivý svět“
 - ▶ silný pocit sociální odpovědnosti
 - ▶ schopnost projevit empatii
 - ▶ menší egocentrické založení
- ▶ Empatie – vcítění se do pocitů a jednání druhých

Sociální okolí

- ▶ Rodinné koreláty prosociálního dítěte:
 - ▶ dostatek lásky, opory a pomoci
 - ▶ přiměřeně vyvážená kontrola a přísnost
 - ▶ akceptace dítěte
- ▶ Širší sociální okolí
- ▶ Kultura – děti z Číny (nejkolektivističtější země) mají větší úctu ke staří, jsou mírnější a méně agresivní, než jejich vrstevníci v USA

Osoba příjemce prosociálního chování

- ▶ pomoc poskytujeme ochotněji svým rodinným příslušníkům, dále pak známým a přátelům, svým oblíbencům, lidem podobným, těm, kteří jsou na naší pomoci závislí
- ▶ Faktory, které rozhodují o tom, zdali je člověku v nouzi poskytnuta pomoc:
 - ▶ **posouzení příčiny nesnáží** – jestliže je příčina spatřována ve vlastní nezodpovědnosti člověka v nouzi, je ochota druhých pomoci menší
 - ▶ **Závazek vůči člověku v nouzi** – na kom nám záleží, vůči komu cítíme provinění, kdo nám již pomohl
 - ▶ **Pohlaví příjemce pomoci** – muži ženám, ženy stejně